

A KISEBBSÉG ÉS A KORMÁNYPOLITIKA SZEREPE KÖZÉP-EURÓPÁBAN

Gál Kinga

A HTMH elnökhelyetteseként elsősorban a magyar intézményrendszer szempontjából kellene hogy elemezzem a kisebbség és a kormánypolitika szerepét Közép-Európában, ám engedjék meg nekem, hogy én ezt rendhagyóan ne így tegyem, persze nem feledve ebbéli szerepemet sem. Elsősorban azért nem teszem így, mert alkalmam adódott az elmúlt évtizedben különböző formában megfigyelni és elemezni ezt a tevékenységet. A kilencvenes évek elején Bukarestben élve, Markó úr mellett nagyon sokat tanultam abból, és nagyon sokat gondolkodtunk együttesen arról, hogy milyen lehetőségek vonalán játszhat egy etnikai párt, egy határon túli magyar szervezet a belpolitikában szerepet, és többször felmerültek olyan kérdések is, hogy vajon a kormány részeként vagy pedig konstruktív ellenzékként érhetnének-e el jobb, komolyabb eredményeket az etnikai pártok. Feltevődik az a kérdés is, hogy valóban etnikai pártok-e a szó klasszikus értelmében véve a határon túli magyar szervezetek. Vajon elősegíti-e a kormányzati szerepvállalás a magyar kisebbség érdekeinek érvényesítését, vagy a koalíciós megállapodások kompromisszumai erősítik, megtartják vagy elkoptatják-e a kormányzati pozícióból fakadó előnyöket? A kormányon vagy ellenzékben való politizálás kérdése kiegészül egy további aspektussal: nemzetközi szintéren, nemzetközi fórumokon hogyan érvényesíthetők jobban vagy legjobban a kisebbségi közösség érdekei?

Ezt követően alkalmam adódott ezeket a kérdéseket egy teljesen más aspektusból is megfigyelni és elemezni, mégpedig egy nemzetközi szervezet kutatójaként, ahol a nagy nemzetközi szervezetekkel kellett kapcsolatot tartani nap mint nap. Az ottani szemszögből is, illetve az ezt követő majd egy évet itthon eltöltött tevékenység alapján fogalmaznék most néhány, számomra lényeges konklúziót, illetve kiemelnék néhány lényeges mozza-

natot a szervezetek által végzett tevékenységből, továbbá a vállalt szerepek szempontjából.

Itt elhangzott többször is – és én ezt csak megerősíthetem –, hogy nem tudni, ezek a határon túli magyar szervezetek klasszikus értelemben vett etnikai pártoknak minősülnek-e vagy sem, de funkciójuk szempontjából egyértelműen stabilizálóerőknek voltak tekinthetők az egész ország bel- és külpolitikája szempontjából. És egyértelműen mondható, hogy érdekképvisezők és érdekvédelemértők a kisebbség számára.

Az elmúlt évekig nem volt gyakorlat arra – és egyben szinte elképzelhetetlen volt egy határon túli magyar számára –, hogy az ország többségi politikai elitjének a tagjává váljon. És én itt látom óriási szerepét a határon túli magyar szervezetek politikai szerepvállalásának. Hogy a szülőföldön maradás jövőképének megerősítéséhez először járult hozzá az egyének szintjére lebontva a lehetőség: a kisebbségi léthelyzetben egy uralkodó, egy politikai elit részévé válni, úgy, hogy parlamenti képviselőket és kormánytagokat adhatott egy közösség. Hogy akár miniszterelnök-helyettest is adhatott egy közösség. Én úgy érzem, hogy ennek óriási öntudat-erősítő hatása van a kisebbség egészére számára. És ez az, amit külön hangsúlyoznék, bármikor, amikor ezeknek a határon túli szervezeteknek a szerepvállalását elemezzük.

Ugyanakkor fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ezek az érdekvédelmi szervezetek – vagy nevezzük etnikai pártoknak – túlléptek a hagyományos párt szerepeken. És ezen szerep sajátosságait négy irányban kellett elfogadtatniuk. Egyrészt a saját belső közösségük, a választók felé, ahol létrejön egy sajátos konglomerátum, az érdekvédelmet és a politizálást – és itt a klasszikus politizálást ellátó funkciókra gondolunk –, egy sajátos amalgámot képezve. Ennek persze vannak pozitív, és lehetnek negatív hozadéka is, de ezt a belső közösség felé meg kellett jeleníteni. És ezek a szervezetek ezt meg tudták tenni, illetve ezt teszik. A másik eleme ennek kérdésnek az adott ország pártrendszerében és a kormány felé elfogadtatott sajátos szerep, amely folyamatosan azt tükrözi vissza, hogy az adott párt, érdekvédelmi szervezet másként működik, mint egyébként az adott országban működő parlamenti politikai pártok.

A kormányok számára – az adott ország többségi kormányaira gondolok – el kellett fogadtatni, illetve el kellett fogadni, hogy ezek a szervezetek partnerként kezelendők. Tehát többek egy adott politikai pártnál. Többet

hordoznak a klasszikus pártoknál. Ennek a kihívásnak majdnem minden szervezet eleget tudott tenni. De itt hangsúlyoznom kell, hogy tekintettel kell lenni a regionális különbségekre. Ez a partnerség intézményesült akkor, amikor kormányzati szerepet vállalt az adott szervezet, vagy amikor a konstruktív ellenzéki szerepet töltötte be.

Ugyanitt hangsúlyoznám, hogy ezek a szervezetek akarva-akaratlanul, tehát indirekt módon is, a politikai kultúra meghonosításában is igen tevékeny és pozitív szerepet játszottak ezekben az országokban.

A harmadik szintje ennek a tevékenységnek, sőt partnerként elfogadott tevékenységnek ezen szervezetek és a magyar kormány viszonyát tekintve elemzendő. Itt elmondhatom, hogy a kilencvenes évek elejétől szintén egy nagyon komoly folyamat játszódott le. Amikor ezek a szervezetek egyenlő partnerként jelennek meg a kormány felé, amikor akár két kormány tárgyalásán is számot kell vetni egy adott érdekvédelmi szervezet sajátos érdekeivel és a kisebbségi közösség érdekeivel a képviselő-szervezet tevékenységén keresztül. Amikor partnerként kell leültetni a harmadik felet az asztalhoz. Ezt a magyar kormány igyekezett intézményesíteni is, mármint azt, hogy partnerként elfogadja ezeket a szervezeteket a MÁÉRT megalakításával és működtetésével. És reményeink szerint ez az intézményesítési folyamat nem fejeződött be, csupán elkezdődött. Remélem, hogy az elkövetkezendő évek mind igazolni fogják azokat az elvárásokat, amelyeket az előzőekben a határon túli magyar szervezetek vezetői támasztottak a mindenkor magyar kormánnyal szemben.

Megemlíteném egy negyedik síkját is ennek a sajátos szerepnek, amelyet ezek a szervezetek jelentenek: ez a nemzetközi szint, ahol ezek a szervezetek meg tudtak jelenni a klasszikus párttényezőknél sokkal többként, elfogadtatva sajátosságaikat a nemzetközi szervezetek szintjén. Ez nem azt jelenti, hogy sikerült intézményesíteni egy adott határon túli kisebbségi szervezet jelenlétét, mondjuk, egy nemzetközi szervezetben. De a határon túli magyar pártok, szervezetek véleménye, értékítélete meglehetősen komoly súllyal esik latba egy adott ország megítélésakor. És eljutott odáig ez a folyamat, hogyha nem is intézményesített formában, de ezen szervezetek véleménye ma nem kerülhető meg Európában.

Ugyanakkor hangsúlyozni szeretném, hogy az érdekvédelmi szervezetek elemzésekor, megítélésakor mindenképpen tekintettel kell lennünk a regionális különbségekre ezen szervezetek tevékenységét és működé-

sét illetően. Hiszen minden állam, minden választás utáni helyzet, így a szervezetek maguk is más-más kihívások elé kerülnek. A választott megoldások üzenetei is eltérőek lehetnek, akár adott államon belül is, az adott politikai helyzet alakulásának függvényében. Tehát nincsen általánosan felállítható modell, de a helyzetek a sajátosságokat figyelembe véve is lehetnek modell értékűek, amelyeket érdemes hosszú és rövid távú elemzéseknek alávetni. És remélhetőleg az elkövetkező szakértői hozzászólások ezekre a kérdésekre vagy felvetésekre is tudnak reagálni.

Számos elemzési, értékelési szempontja lehet ezen szervezetek megítélésének mind szakmai, mind politikai szempontokat tekintve. Én egyetlenegyem emelnék ki ezek közül, mégpedig egy hamarosan megjelenő egyéves kutatás eredményeit összefoglaló könyv kapcsán, amelyet éppen a Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Műhelyével folytatott az előző munkahelyem, intézetem. Ez pedig az európai kisebbségi önkormányzati és autonómiamodelleket vizsgálta, azokat, amelyek Európában már megvalósultak, működnek, illetve azokat az elképzeléseket, tervezeteket, amelyek éppen az általunk vizsgált szervezetek körében készültek. Ezek a modellek, amelyeket a határon túli szervezetek készítettek, természetesen változtak a kilencvenes évek folyamán, az erőteljesen megfogalmazott hármasonautonómia-konceptiótól más szempontok alapján és más szemszögből meghatározott úgynevezett kulturális autonómiáig. Nem feladatom és nem is célom minősíteni és értékelni ezeket a változásokat. Ezeket is a szakértőkre bízom, de hangsúlyozom, hogy bármilyen kisebbségi önkormányzati belső önrendelkezési modell elérése bizonyos alapfeltételek meglététől függ. Egyrészt az adott közösség ereje, tradíciója és belső kohéziója megkíván és elbír hasonló modelleket. Másrészt, hogy léteznie kell egy olyan szervezetnek, amely képes stratégiával elképzeléseket közvetítve partnerként megjeleníteni az előbb vázolt négy relációban, és egyben közösségi akaratot megfogalmazni, jogi formába átültetni és képviselni. Ugyanakkor ki kellene alakítani egy olyan politikai, társadalmi közeget is, amely el tudja fogadni ezeket a törekvéseket mind kormányzati szinten, mind társadalmi szinten.

Az szűrhető le ebből az egyéves kutatásból – nézve a már működő modelleket –, hogy minden önkormányzat, minden autonómiamodell kompromisszum eredménye, amely, mint minden koncepció, eltér a kinyíló kívánságtól és érdekléstől, mindkét oldalon. Ezért lehet szerencsés vagy ke-

vésbé szerencsés, de az adott közösség számára mindenképp továbblépést kell jelentenie. Hogy a lépéseket ki hány lábbal méri, az megint a regionális, a politikai sajátosságok függvénye.

Ezek az elképzelések mindhárom régió vonatkozásában megszületnek. Hallottuk, hogy ezekre egy-egy esetben ki is tértek a szervezetek képviselői. Stratégiai dokumentumokat fogalmaztak meg, tehát bizonyára számolni kell velük az elkövetkezőkben is. Ehhez csak azt tenném hozzá, hogy nagy részben függ ezeknek az elképzeléseknek a megvalósulása maguktól az érdekvédelmi szervezetektől. Ugyanakkor el kell mondanom, hogy éppen a magyar státustörvény járul majd – reményeim szerint – hozzá, közvetlen és közvetlen módon egyaránt, egy jövőkép- és intézményrendszer megerősítéséhez. És itt válaszolnék az előzőekben elhangzottakra, illetve megerősíteni tudom azt, amit elmondtak: hogy a legfontosabb egy határon túli magyar kisebbségi közösség számára a jövőképe. És mindaz, ami a szervezetek munkája révén a jövőkép igenléséhez vezet, üdvözlendő. És minden adott régióban a sajátos körülményeket figyelembe véve lehet megállapítani azokat a célokat, amelyek ezen jövőkép megerősítéséhez vezethetnek.

Csáky Pál gondolatát futtatnám tovább, aki azt veti fel, hogy egy adott közösség versenyképes-e, tehát ezek a kisebbségi közösségek versenyképesek-e. Nos, az, hogy versenyképesek-e, éppen ezeken az érdekvédelmi szervezeteken is múlik, és az a kérdés ilyenkor, hogy mit értünk egy adott közösség versenyképességén. Amit én válaszként erre meg tudok fogalmazni, az, hogy legyen jövőképe. És ehhez szerintem egyaránt hozzá tudunk járulni mi, erről az oldalról, illetve ezek a szervezetek a saját körükben.

Ugyanakkor átvezetném a gondolatokat azokra az érdekvédelmi szervezetekre, amelyek nem erre a három régióra vonatkoznak, és a lehetőségeiket, számukat tekintve kisebb szervezeteknek, pártoknak minősülnek. Összegezőképpen azt mondanám el róluk, hogy minden esetben kulcskérdés a saját önkormányzatuk kialakítása, hogy ne lehessen ezen szervezeteket megkerülni. Ugyanis regionális szerepvállalásuk rendkívül jelentős, és ebben a regionális szerepvállalásban tudnak ők igazán a saját közösségük jövőképének megerősítéséhez hozzájárulni és ebben közreműködni. Köszönöm szépen!